

ПЪЛНИ И КРАТКИ ФОРМИ НА ПРИЛАГАТЕЛНИТЕ ИМЕНА В РУСКИ И ТЕХНИТЕ СЪОТВЕТСТВИЯ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Проф. д.ф.н. Елена Иванова¹⁾, проф. д.ф.н. Максим Стаменов²⁾

¹⁾Санктпетербургски държавен университет (Русия)

²⁾Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН

Резюме. В руския език, за разлика от българския са се съхранили две форми на прилагателните – пълна и кратка, при което кратката форма в съвременния език може да се използва само в предикативна позиция. В предлаганата статия на базата на паралелен руско-български корпус се разглежда въпросът с какви средства намира израз в българския език противопоставянето на двете форми на руските прилагателни, по какъв начин се предават на български поредицата от техни семантични, стилистични и синтактични особености, включително тяхната способност да изразяват временен и/или устойчив признак. Показано е, че българският език реагира различно в случаите, когато руската пълна и кратка форма се различават помежду си семантично, както и в случаите, когато разликата между руските форми е стилова или прагматична. Открояват се и разминавания в семантиката на еднокоренни руски и български предикативни прилагателни с оглед на възможността им да именуват устойчивостта на признака (т.е. да означават свойство, характеристика) или неговата актуалност (временно състояние).

Ключови думи: прилагателно; кратка и пълна форма на прилагателното; предикатив; устойчиви и временни признаци; български език; руски език

1. Увод

Както е известно, в процеса на историческото развитие на българския език пълните (дългите) форми на прилагателните („сложните прилагателни“ на (Mirchev 1978, 175 – 178)) са били изтласкани от кратките форми. Реликтови остатъци на пълните форми са се съхранили в обръщенията (*скъпи приятелю, мили друже*), топонимите (*Зли дол*), а така също в основите на членните форми на прилагателните.

В руския език налице са и пълни, и кратки форми на прилагателните. При това пълните форми могат да се използват и атрибутивно, и предика-

тивно, ср.: *Почему люди обижаются на справедливые замечания? – Замечания справедливые*. Кратките форми в съвременния език се употребяват само предикативно (т.е. в позицията на именно сказуемо с адекватен предикат), напр. *Ваши замечания справедливы*. Също така, както ще се убедим по-нататък, опозицията на *пълна* спрямо *кратка форма* в предикатив е възможна не за всички прилагателни: *Готовый завтрак стоял на столе. – Завтрак готов (*готовый)*.

Ако прилагателното влиза в състава на сказуемото като зависим атрибут в рамките на именна група, употребява се пълната форма както при прав словоред (*Он женатый мужчина*), така и при инверсия на субстантива (*Он мужчина женатый*).

По такъв начин опозицията на кратка и пълна форма се реализира в съвременния руски език именно при „абсолютивна“ (Kustova 2018, 77) употреба на прилагателното като предикатив.

В художествени текстове (най-често в поезия) кратката форма понякога може да се срещне в обособен оборот: *На берегу пустынных волн стоял он, дум великих полн* (А. Пушкин) и много рядко в позицията на предикативно определение: *И наутро я сумрачен встал...* (Н. Некрасов). В атрибутивна функция кратката форма се е съхранила и в някои устойчиви изрази и народнопоетични формули: *среди бела дня, на босу ногу, красна девица* (Knyazev 2009, 186).

В нашето изследване си поставяме задачите, първо, да покажем как в българския език е отразено противопоставянето на пълни и кратки форми на прилагателните в руския език и второ, да очертаем разновидностите на руските и българските предикативни прилагателни с оглед на способността им да изразяват временен и/или устойчив признак.

Съпоставителният материал за анализа е извлечен от руско-български паралелен корпус¹, част от платформата на Националния корпус на руския език, създаден въз основа на ресурса, изработен от русистите на Великотърновския университет².

2. Разпределение на кратките и пълните форми на руските прилагателни в предикативна позиция

По отношение на предикативната употреба (в състава на именното адекватно сказуемо с изразен или неизразен спомагателен глагол³) при руските прилагателни могат да бъдат разграничени следните възможни форми (Giro-Weber 1996; Knyazev 2009; Kustova 2018 etc.).

2.1. В предикативна позиция е възможна или само пълна, или само кратка форма.

Само пълна форма в качеството на предикат притежават повечето относителни прилагателни⁴: *медный, прощальный, отборочный* и др. Тази форма и

намира употреба в предикативна позиция: *Кофеварка медная. Встреча будет прощальной*, вж. и пример (1) по-долу.

За някои лексеми е възможна само кратката форма, такава като при *рад, горазд, прав, должен*. Основните причини пълната форма в предикативна позиция да не може да се употреби, са две: или съответната пълна въобще не е налице (*рад, горазд*), или пълна форма има, но тя не намира употреба в предикативна позиция (*прав, должен*): *Надо сделать все должным образом. – Он мне должен (*должный)*, вж. и пример (2).

2.2. В предикативна позиция са възможни и пълна, и кратка форма, но те имат различни значения (*Он способный. – Он способен на все*) или кратката форма развива допълнително значение. Типичен пример в това отношение са прилагателните за размер (*Пиджак узок в плечах; Ботинки мне малы*), където кратката форма се е специализирала за значението на несъответствие, вж. и анализа на примерите в раздел 3.1.

2.3. В предикативна позиция са възможни и пълната, и кратката форма без значителни разминавания в семантиката, но с различия в някакво друго отношение.

Първо, разминаванията могат да бъдат стилистични или прагматични, ср. разговорния характер на пълната форма (като *Ты пьяный* на фона на *Ты пьян*) и обратно, „категоричността“ на кратката, като в двойката *Ира глупая. – Ира глупа*, където второто изречение звучи като неподлежащо на съмнение. Поради тази причина в изреченията с генеричен субект се използва кратката форма: *Люди глупы*.

В същото това време в редица случаи (и това остава най-неизясненият с оглед на начина на кодификация въпрос) пълната форма не прави впечатление на стилистично принижена, например в „конструкцията за характеристика“ (Kustova 2018, 78): *Он очень симпатичный, смуглый, с ровным румянцем, пробивающимся сквозь темную кожу щек, с красивыми волнистыми волосами* (Б. Полевой).

Второ, пълната и кратката форми могат да се разпределят с оглед на дистрибуцията според синтактични контексти. Така при наличие у прилагателното на реализирани синтактични валентности се използва кратката форма (*Он вежливый. – Он вежлив со всеми*), макар че при различните прилагателни това правило действа или като императивно, или във вид на тенденция; вж. анализ на няколко групи в (Kustova 2018), също в (Knyazev 2009; Ivanova 2009, 177 – 186 etc.).

Значителен брой изследвания са посветени на проблемите, свързани с описанието на избора между формите на прилагателните в случаите (2.2) и (2.3), но трябва да се признае, че за варианта (2.3) дистрибуцията на формите не винаги подлежи на еднозначна кодификация, тъй като „различните класове прилагателни (типове значения) са ориентирани в различна степен към реализация на кратката форма и предикативна употреба“ (Kustova 2018, 82).

В раздели 3 – 5 ще разгледаме какви контекстни и синтактични условия позволяват да бъдат предадени на български език, който е изгубил пълните форми на прилагателните, разликите между пълните и кратките форми в позицията на предикати. Ще ни интересуват преди всичко случаите (2.2) и (2.3), когато тези форми се намират в дистрибутивни или синонимни отношения.

Що се отнася до случая (2.1), описан по-горе (т.е. с оглед на възможността да се употреби в предикативна позиция или кратка, или пълна форма), тук при липса на алтернативата за избор не констатираме съществени проблеми при превод. При това положение относителните прилагателни обикновено имат свои лексикални еквиваленти, вж. пример (1), а редките случаи на кратки форми, при които липсва конкуренция с пълните, получават в българския език фиксиран набор от съответствия. Например кратките предикативни форми от (2.1) се предават съответно: рус. *рад* – с глаголен предикат, тъй като в българския език прилагателното с корен *рад-* е изгубено (*Я рад* – *Радвам се*), рус. *прав* – с прилагателното, съхранило в българския език същото значение като краткото руско прилагателно (*Он прав* – *Той е прав*), а рус. *горазд* (разговорен предикатив, който именува устойчива склонност към нещо), може да бъде преведен с фраземи (*Он горазд на выпивку* – *Той е по чашката*) или по други начини, чрез които се изразява способност за нещо, вж. преводаческото решение в (2) от паралелния корпус:

(1) Чашки с блюдцем тоже были **фарфоровые**, а чай **ароматный**, не какие-то дурацкие пакетики, которые заливают кипятком и суют тебе под нос... (Т. Полякова). — Чашките и чинийките също бяха **порцеланови** и напитката беше **ароматна** и истинска, а не от някакви си идиотски пакетчета, които завират в носа ти, залети с вряла вода (прев. И. Митева).

(2) Добавитъ к этому он ничего не мог, ибо на выдумки был **не горазд** (Л. Соловьев). — Нищо повече не можел да добави, защото **не го бивало** да измисля (прев. И. Костов, Р. Русев).

3. Противопоставяне на руските пълни и кратки форми на прилагателните в предикативна позиция и техните съответствия на български

3.1. Предикативи, разгърнали различни значения в пълна и кратка форма

Руските прилагателни, пълните и кратките форми на които се използват в позицията на предикативи с различни значения, най-често намират своите съответствия на български в облика на различни лексеми. Използването на лексикално различаващи се предикати маркира еднозначно семантичното противопоставяне на пълната и кратката форма на руското прилагателно.

Да разгледаме няколко примера.

Семантиката на формите *здоровый* – *здоров* в предикативна позиция не е една и съща. При атрибутивна употреба *здоровый* притежава две основни зна-

чения: ‘излъчващ здраве’, ‘здрав на вид’ (*здоровый ребенок*) и ‘силен, едър’ (*здоровый мужик*). В предикативна позиция тези значения обикновено се разграничават според своята форма: кратката форма се свързва със състоянието на добро здраве на субекта (3а), а пълната – най-вече с физически параметри (3б-в), което се отразява в преводите на български чрез смяна на лексемата, ср.:

(3) а. Друг **здоров**, но очень занят – он на заседания (А. Беляев). — Приятелят ми е **здрав**, но е много зает – на заседание е (прев. А. Траянов).

б. Рыжий, говоришь? С усами? – Ага. **Здоровый** такой (Т. Полякова). — Казваш, че бил рижав, така ли? А с мустаци ли беше? – Аха. Един такъв **як** (прев. И. Митева).

в. Генрих с метеостанции. Знаеш, **здоровый** такой, с белыми волосами (А. Стругацкий, Б. Стругацкий). — Хенрих от метеорологическата станция. Познаваш го, един **здравеняк** с бели коси (прев. С. Владимиров).

В устойчивите съчетания и в просторечието пълната форма в предикативна позиция може да реализира първото значение (*Здоровый как бык. – Здрав като бик*), а кратката – второто: *Он здоров в плечах – Плещите му са като скала*.

Прилагателното *хороший* (‘добър’) може да се използва като предикатив както в пълна, така и в кратка форма. Докато пълната форма отразява основното значение на даденото прилагателно (4а), кратката форма *хорош* развива допълнителни значения, които отсъстват при пълната форма: бенефактивно, „утилитарно“ значение (4б) или иронично отрицателна оценка в устойчивото съчетание *Х (тоже) хорош* (4в). Ср. и съответните български преводи в (4а-в), където еквивалентът *добър* при промяна на значението в (4б-в) вече не се използва:

(4) а. Он **хороший**, –серьезно сказала Кира. – Он тебя любит (А. Стругацкий, Б. Стругацкий). — **Добър** е – сериозно каза Кира. – Той те обича (прев. С. Владимиров).

б. И **тем** монастырь **хорош**, что все в нем есть для жизни необходимое (В. Суворов). — А на манастира **хубаво му е и това**, че в него има всичко необходимо за живот (прев. Б. Мисирков).

в. Ну, и **я тоже хорош** – куда это мои глаза дурацкие глядели (А. Стругацкий, Б. Стругацкий). — Ама **и аз съм един** – къде ми бяха очите, когато се захласнах по картата им? (прев. М. Асадуров).

При руското прилагателно *далекий* (‘далечен’) кратката му форма *далек* развива значенията ‘който не планира да извърши нещо’ (5а) или ‘чужд на нещо, имащ малко общо с нещо’ (5б-в). Второто от тях се съпровожда и с реализацията на задължителна валентност: *далек (от чего-л.)*. На български предикативната употреба на кратката форма се реализира с помощта на мор-

фологична замяна на прилагателното *далечен* (ср. *далеките горы* – *далечни планини*) с наречие *далеч* (*съм от*), см. (5а), или по-рядко чрез синонимни лексикални решения (5б-в):

(5) а. *Не думай, что ты можешь заморочить девушке голову, а потом сбежать. – Я **далек** от этой мысли* (Т. Полякова). — *Не мисля, че си способен първо да завъртиш главата на едно момиче, а сетне да изчезнеш. – **Далеч** съм от тази мисъл* (прев. И. Митева).

б. *Мичман был очень **далек** от их меркантильных тревог* (В. Пикуль). — *Мичманът беше съвсем **чужд** на меркантилните им тревоги* (прев. Ю. Пенева-Павлова).

в. *Но что делать, если он не умеет водить мотоцикл, да и вообще **далек** от техники* (Ч. Айтматов). — *Но какво да се прави – не знае да кара мотоциклет, пък и **няма** абсолютно **никакво** понятие от техника* (прев. М. Златанов).

Следва да се обърне внимание на обстоятелството, че кратката форма *далек (от)* в руски език може да съхрани и основното значение на прилагателното *далекый* в изрази от типа на *Мы еще далеки от решения; X не далек от истины*, където връзката с прякото значение на прилагателното ‘намиращ се на голямо разстояние’ е по-очевидна. Но и тук българският език маркира кратката предикативна употреба чрез адвербиална замяна: *Ты не далек от истины – Не си далеч от истината*.

Дори в случаите, когато в българския език се използва една и съща лексема за разните значения на руската пълна и кратка форма, то като правило еквивалентът на кратката форма има променени синтактични характеристики. Типично за тълкуваната двойка езици например е развитието на специфично значение на несъответствие по размер при руските кратки форми *узок, широк, велик, мал*, като при това те придобиват възможността за синтактично разширение; ср. и техните български съответствия: *Пиджак мне велик. – Сакото ми е голямо; Плащ тесен в плечах. – Шлиферът ми е тесен в рамената*.

3.2. Предикативи, които в кратката си форма съхраняват значението на пълната

Кратката форма, за която съществува и пълна форма в същата позиция, може да съхрани целия си набор от значения или поне едно от тях. Ще ограничим нашия анализ до случаите с прилагателни, които именуват признаци на лица.

По-рано разграничението между пълната и кратката форма в предикативна позиция е било свързвано преди всичко с устойчиво спрямо временно състояние на субекта, ср. *Он веселый. – Он весел*. В съвременните изследвания по граматика на руския език категоричността на това разграничение е отхвър-

лена, макар че кратката форма на руските прилагателни по-често изразява временно състояние, отколкото пълната: „Кратката форма действително по-добре подхожда за изразяване на актуално временно състояние, тъй като тя се специализира в предикативна функция и поради тази причина се възприема като по-близка до глагола“ (Kustova 2018, 80). Какви изразни средства дават възможност да се маркират тези различия в руския и българския език, ще бъде демонстрирано по-долу.

4. Предициране на устойчив или временен признак с прилагателни в пълна и кратка форма

Прилагателните в руски, които в предикативна позиция могат да имат пълна и кратка форма със същото значение, могат да бъдат разделени на 3 групи според способността им да изразяват устойчив или временен признак на субекта.

А. Пълната и кратката форма на предикатива винаги именуват **устойчив признак**, който характеризира обекта през целия период на неговото съществуване или през неопределено дълъг период, например негови физически или личностни характеристики: *высокий, толстый, молодой, худой, скупой, ленивый*. Такива са и българските прилагателни от типа на *висок, дебел, млад, кльощав, стиснат, мързелив* и т.н.

Б. Пълната и кратката форма на предикатива винаги именуват **временен признак**, т.е. признак, който намира проява при обекта в актуален, референтен период от време: *Он пьяный. — Он пьян; Он бодрый. — Он бодр*. Такива са и българските прилагателни: *Той е пиян; Той е бодр* и др.

За двете посочени групи не е необходима подкрепата на контекст за изразяване на устойчивост или актуалност на приписвания признак, тъй като той е част от значението на съответната лексема. Така рус. *Он сутулый / чванлив(ый) / прижимист(ый)* или бълг. *Той е мургав / набит / претенциозен* характеризират обекта независимо от поведението на субекта в момента на изказването, докато *Он бодр(ый) / Той е бодр* или *Он доволен / Той е доволен* е вярно само по отношение на актуалното състояние на субекта към момента на изказването.

При превод на български език на посочените групи (А) и (Б) разликите между пълните и кратките форми проличават по минимален начин, тъй като и в руския език, като оставим настрана някои стилистични особености (някаква степен на разговорност на пълната форма и категоричността, безпрекословността или книжността на кратката), разликата в употребите на тези форми също не е особено значима.

Така руските *умный* и *умен* в предикативна позиция редовно се предават на български с прилагателното *умен*. Примерите от паралелния корпус подхождащо отразяват известната степен на разговорност и субективна оценъчност

на пълната форма на фона на кратката, ср. кратката форма в (ба-б) и пълната в (бв-г). Тази разлика се проявява при избора на тип текст – при авторската реч и вътрешната реч на персонажа за (ба-б) и при непосредственото диалогично общуване за (бв-г). Заслужава да се обърне внимание и на обстоятелството, че пълната форма *умный* може да се появява и в негативно-оценъчни или ограничаващи контексти от типа на (бг), което не е характерно за кратката форма – тя обикновено приписва признак с висока степен на категоричност:

б. а. *Хотя, безусловно, мальчик очень **умен**, начитан и не по годам развит* (Б. Акунин). — *Но момчето наистина е много **умно**, много начетено, много развито за възрастта си* (прев. С. Бранц).

б. „*Он **умен**, – подумал Иван, – надо признаться, что среди интеллигентов тоже попадаются на редкость умные* (М. Булгаков). — *„Той е **умен** – помисли си Иван, – трябва да се признае, че и между интеллигентите се срещат рядко умни хора“* (прев. Л. Минкова).

в. *Отрывисто заговорил: – Мне без вас не разобраться...Помогите, вы **умный*** (Б. Акунин). — *Заговори скоростно: – Без вас не мога да се оправя... Помогнете ми, вие сте **умен*** (прев. С. Бранц).

г. *Видишь, Авдэй, хоть ты и **умный** и грамотный, а я б лучше тебя тут справился, расспросил бы ее* (Ч. Айтматов). — *Виждаш ли, Авдэй, ти си **умен** и образован, ама в тоя случай аз по-добре от тебе щях да се справя, щях най-подробно да я разпитам* (прев. М. Златанова).

Посочените промени на оценъчна основа, както това е в (бг), са възможни само при прилагателните, които предполагат оценъчност на признака (да си умен, е добре, а да си глупав – лошо). Ако просто се констатира наличие на физически свойства на лице, то разликата между пълните и кратките форми се открива (и то невинаги) само в стилистичен план. Стилистичните разлики, ако ги има, се отразяват върху активността на формите. Неутралният или по-книжният характер на кратката форма определя нейната по-висока честотност в предикативна позиция, докато пълната форма има снижена стилистична окраска и е много по рядка, вж. и примерите (7а-б):

7. а. *Саша **молод**, все у него вперед* (А. Рыбаков). — *Саша е **млад**, животът е пред него* (прев. З. Петрова).

б. *Старый он. – И она не **молодая**. – Что же не женится?* (А. Рыбаков). — *Стар е. – И тя не е **млада**. – Ами защо не се ожени за нея?* (прев. З. Петрова).

Важно е да се изтъкне, че във всякаква форма предикативите *умный*, *молодой* и др. именуваат устойчиви признаци (група А).

Групата предикативи от типа Б винаги именува временни признаци. Така например предикативът *голодный* / *голоден* значи физическо краткосрочно състояние. Това е вярно както за единични (8а), така и за многократни (8б) ситуации. Същото важи и за българския еквивалент:

8. а. *Мы голодные*, – сказал Саша. – *Варя, что будешь есть?* (А. Рыбаков). — *Ние сме гладни* – каза Саша. – *Варя, какво искаш да ядеш?* (прев. З. Петрова).

б. *Он издает звуки – противные, когда голоден, и приятные, когда сыт!* (Л. Соловьёв). — *Издава звуци – противни, когато е гладен, и приятни, когато е сит* (прев. И. Костов, Р. Русев).

В. При различни контекстни и/или синтактични условия адекватният предикатив може да изразява **ту временен, ту устойчив признак**. Общата тенденция за руски език се състои в това, че кратката форма се използва по-често за изразяване на актуализиран, ситуативен признак в сравнение с пълната (Князев 2009). Такова например е прилагателното *веселый*: *Миша веселый и дружелюбный* – устойчив признак; *Он целый день весел(ый)* или *Сегодня он весел(ый)*, *как никогда* – временен признак.

Извънвременният или актуализиран характер на признака намира израз с помощта на специфични маркери – лексикални или граматични. Ср. например характеризацията контекст с пълната форма на прилагателното *Он был сдержанный, спокойный, никогда не повышал голос* с пример (9), където са представени маркери за актуална употреба – интензификатор на признака *совершенно/абсолютно* (невъзможен при устойчиво свойство) и зависими части (*с вами / с вас*) при кратката форма на прилагателното:

9. *А главное – я с вами совершенно спокойна* (Е. Замятин). — *Важното е, че с вас съм абсолютно спокойна* (прев. Р. Бърдарска).

Доколкото кратката форма притежава по-висока степен на предикативност, именно тя се избира, когато прилагателното има изразени актантни валентности. Така например имаме група прилагателни, които в пълната си форма именуват устойчива черта на характера, а в кратката – външно наблюдаемо поведение. В последния случай те реализират синтактични валентности, които отправят към отношения с други хора. Такива са прилагателните *грубый, вежливый, щедрый, любезный, требовательный, доброжелательный, щедрый* и някои др., които образуват в руски език (както и на български) двойки от типа *Он грубый* – просто характеристика на човек, а *Он груб с покупателями* – тип на поведение (*Он всегда груб с покупателями*) или актуално поведение (*Он сегодня был груб с покупателями*).

Подобни синтактични връзки се образуват и при аналогични прилагателни в предикатна позиция на български: *взискателен към приятелите си, отзивчив към проблемите на клиентите* и т.н.

5. Разминаване в значенията на лексикалните съответствия на прилагателни за състояния и за свойства в руски и български

Изясняването на руско-българските съответствия се усложнява от обстоятелството, че външно близки междуетникови еквиваленти могат да се упо-

требват по различен начин. Такъв е например случаят с предикатива рус. *нервный* – бълг. *нервен*. Тълкуването на рус. *нервный* разкрива ориентация към устойчива характеристика на човек: „Легко возбудимый, болезненно раздражительный, беспокойный“ (Ozhegov 1984). В (RBE 1977 –) като основно се извежда значението за актуално състояние: „Който е в напрегнато, раздразнено състояние“; устойчивата характеристика също е налице в речниковата статия, но само като оттенък на значението.

Анализът на нашите примери в посока от руски към български показва пълна преводна еквивалентност на рус. *нервный* и бълг. *нервен*, но само като устойчива характеристика:

10. *Он – добрейшей души человек, но нервный* (М. Булгаков). – *Той е рядко добра душа, но е нервен* (прев. Л. Минкова).

Кратката форма на прилагателното рус. *нервен* също съхранява това значение.

Примерите обаче с актуална употреба на дадения признак показват, че налице е семантична асиметрия на руското и българското прилагателно. Анализът на преводите идва да ни покаже, че преводни съответствия на българския предикатив *нервен (съм)* в актуално значение стават (покрай случаите на директен превод) и такива руски единици, които изразяват динамични и перцептивно възприемани признаци: глаголят *нервничать*, лексикални еквиваленти с поведенческа семантика, като *вести себя как-то нервно, выглядит нервным, быть нервозным* и др. Тези констатации потвърждава и наблюдението, че бълг. *нервен* се появява и като еквивалент при превода на рус. глагол *нервничать*:

11. а. *Наверное, соображала я в тот день не очень, да и мачеха нервничала* (Т. Полякова). — *Изглежда, през този ден трудно схващах какво ми говорят, пък и в момента мащехата ми бе много нервна* (прев. И. Митева).

б. *Варя нервничала, ждала, что Костя вернется рано и начнет ей звонить* (А. Рыбаков). — *Варя беше нервна, очакваше, че Костя ще се прибере рано и ще започне да я търси по телефона* (прев. З. Петрова).

Наглед парадоксално се оказва, че значението на глагола на руски е по-близо до значението на българското прилагателно, отколкото до това на предикатива.

Още по-значително разминаване се наблюдава в двойката *бешеный – бешен*. Рус. *бешеный* (кратка форма липсва) в предикативна позиция рядко се използва за хора с изключение на сравнителния оборот *Он был как бешеный*. Извън него даденото прилагателно именува устойчив признак – ‘необузданен, буйный, легко приходящий в состояние бешенства’, напр.: *...последнее время я как-то подобрел. Раньше, в начале войны, совсем был бешеный* (И. Чигринов).

Българското *бесен* обаче се употребява със значение на временно състояние: „Който е обхванат от силен, неудържим яд, гняв, омраза, ярост и под.“ (RBE 1977 –). Така се оказва, че при тези две лексеми не се наблюдава съответствие в предикативна позиция, поне що се отнася до именуването на признак на лице. Ср. и характерния превод, при което българското *бесен* (*съм*) е предадено с помощта на руското адвербиално съчетание със значение за временно състояние *в бешенстве*:

12. *Миколка в бешенстве, что не может с одного удара убить* (Ф. Достоевский). — *Миколка е бесен, че не може с един удар да я убие* (прев. Г. Константинов).

Идентификацията на подобни двойки, които заслужават специално изучаване на своя семантичен потенциал и синтактично поведение, представлява съществен интерес от съпоставителна гледна точка.

6. Заключение

В нашето изследване си поставихме две задачи. Първо, нашето намерение беше да покажем как в българския език е отразено противопоставянето на пълни и кратки форми на прилагателните в руския език, доколкото те могат да заемат позицията на предикативи в съответни изречения. Основен акцент при това се прави върху контекстните и синтактичните условия, които позволяват на български да бъдат предадени разликите между пълните и кратките форми на руските прилагателни в предикативна позиция. Второ, прави се анализ на руските предикативни прилагателни, които изразяват временен и/или устойчив признак спрямо своите съответствия на български език. В това отношение се констатира, че налице са не само възможности за вариации в приписването на такива признаци, но също така и зависимост от семантичната специфика на съответното прилагателно в съответния език, която може да не отговаря на тази от другия. Това най-добре проличава при директна съпоставка на преводните съответствия на съответните думи в руски и български. Междуетиковите разлики от подобен тип следва да се вземат предвид при преподаването на двата езика като чужди.

БЕЛЕЖКИ

1. Национален корпус на руски език, паралелен подкорпус (български) (<http://ruscorpora.ru/old/search-para-bg.html>).
2. Паралелен корпус на руски и български текстове (http://rbcorpus.com/search_form.php?search=2).
3. Тук не обсъждаме формите на прилагателните при полуспомагателните глаголи (*казатъся, оказатъся, считатъся, становитъся* и под.) тъй като

при тях може да бъде използвана пълната форма дори когато тя е невъзможна при копулата, ср.: *Он был прав (*Он был правым). – Он оказался правым.*

Не се обсъждат тук и случаите на разпределение на им. и твор. падеж на пълните прилагателни в предикативна позиция (а кратките прилагателни въобще не притежават падежни форми): *Характер у него был беспокойный. – Характер у него был беспокойным, мрачным* (Б. Полевой). Ще отбележим само, че разпределението на тези форми зависи преди всичко от формата на спомагателния глагол: твор. падеж е задължителен при формите за инфинитив, императив, а също така и при полуспомагателните глаголи (Князев 2009, 194 – 195): *Надо быть веселым; Будь веселым!; Он стал веселым.* Останалите фактори, които регулират употребата на падежа, са по-малко еднозначни.

4. Макар повечето относителни прилагателни да нямат кратки форми, тяхното отсъствие или наличие не е пряко свързано с разграничението на прилагателните на качествени и относителни. Ср. наблюдението на Г.И. Кустова: „От една страна, кратката форма може да отсъства поради особености на основата – например при прилагателните от типа *дружеский*. От друга страна, кратката форма е налице при някои относителни прилагателни: *женат, холост, беременна, перпендикулярен* и под. При някои прилагателни налице са и качествени, и относителни значения, като и двете имат кратка форма: *Я вам очень обязан* (кач.) vs. *Вы обязаны явиться на проверку*, ср.: **очень обязаны явиться* (относит.). Ако трябва да обобщим, кратката форма е свързана не с градуируемост, а с предикативност“ (Kustova 2018, 45).

Благодарности. Настоящият текст е резултат от изпълнението на научната програма на проекта „Онтология на ситуациите за състояние – лингвистично моделиране. Съпоставително изследване за български и руски“, подкрепен от Фонд „Научни изследвания“ в рамките на конкурса „Проекти по програма за двустранно сътрудничество – България – Русия 2019 – 2020 г.“, договор No КП-06-П РУСИЯ-78 от 2020 г. и РФФИ (проект № 20-512-18005).

ЛИТЕРАТУРА

- ГИРО-ВЕБЕР, М., 1996. Бисинхронный метод описания прилагательного в предикативной позиции в современном русском языке. В: *Теория функциональной грамматики. Т. 5. Качественность. Количественность*, стр. 65 – 79. Санкт-Петербург: Наука.
- ИВАНОВА, Е., 2009. *Сопоставительная болгарско-русская грамматика. Синтаксис*. Т.2. Под науч. ред. Ст. ДИМИТРОВОЙ, стр. 177 – 187. София: Велес.
- КНЯЗЕВ, Ю. П., 2009. Имя прилагательное. В: *Морфология современного русского языка*, стр. 186 – 198. Санкт-Петербург: СПбГУ.

- КУСТОВА, Г. И., 2018. Прилагательные. В: *Материалы к корпусной грамматике русского языка. Вып. III. Части речи и лексико-грамматические классы*, стр. 40 – 107. Санкт-Петербург: Нестор-История.
- МИРЧЕВ, К., 1978. *Историческа граматика на българския език*. София: Наука и изкуство.
- ОЖЕГОВ, С. И., 1984. *Словарь русского языка*. Москва: Русский язык.
- РБЕ, 1977 – . *Речник на българския език*. Т. 1 – 15. София: Издателство на БАН.

Acknowledgements. This paper is funded by the project “Ontology of state situations – linguistic modeling. A Comparative Study for Bulgarian and Russian”, supported by the Scientific Research Fund within the framework of the “Projects under the Bilateral Cooperation Programme – Bulgaria – Russia 2019 – 2020”, contract No. KP-06-P RUSSIA-78 of 2020 and RFBR (project No. 20-512-18005).

REFERENCES

- GIRO-VEBER, M., 1996. Bisinkhronnyy metod opisaniya prilagatel'nogo v predikativnoy pozitsii v sovremennom russkom yazyke. *Teoriya funktsionalnoy grammatiki. Vol. 5. Kachestvennost. Kolichestvennost*, pp. 65 – 79. Sankt-Peterburg: Nauka.
- IVANOVA, E., 2009. *Sopostavitelnaya bolgarsko-russkaya grammatika. Sintaksis. Vol. 2. Acad. ed. St. DIMITROVA*, pp. 177 – 187. Sofia: Veles.
- KNYAZEV, Yu. P., 2009. Imya prilagatel'noe. *Morfologiya sovremennogo russkogo yazyka*, pp. 186 – 198. Sankt-Peterburg: SPbGU.
- KUSTOVA, G. I., 2018. Prilagatel'nye. *Materialy k korpusnoy grammatike russkogo yazyka. Issue III. Chasti rechi i leksiko-grammaticheskie klassy*, pp. 40 – 107. Sankt-Peterburg: Nestor-Istoriya.
- MIRCHEV, K., 1978. *Istoricheska gramatika na balgarskiya ezik*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- OZHEGOV, S. I., 1984. *Slovar russkogo yazyka*. Moskva: Russkiy yazyk.
- RBE, 1977 – . *Rechnik na balgarskiya ezik. Vol. 1 – 15*. Sofia: Izdatelstvo na BAN.

FULL AND SHORT FORMS OF ADJECTIVES IN RUSSIAN AND THEIR CORRESPONDENCES IN BULGARIAN

Abstract. In Russian, unlike in Bulgarian, two forms of adjectives have been preserved – full and short, where the short form in the modern language can be used only in the predicative position. The proposed article on the basis of a parallel Russian-Bulgarian corpus examines the question by what means of expression in the Bulgarian language the opposition of the two forms of Russian adjectives is manifested, how the series of their semantic, stylistic and syntactic differences are translated, including their ability to express a temporary and / or permanent feature. It is shown that the Bulgarian language reacts differently in cases when the Russian full and short forms differ semantically, as well as when the difference between the Russian forms is stylistic or pragmatic. There are also discrepancies in the semantics of Russian and Bulgarian predicative adjectives with identical roots in view of their ability to indicate the stability of the feature (i.e. to mean a property, characteristic) or its actuality (temporary state).

Keywords: adjective; short and full form of adjective; predicative; permanent and temporary features; Bulgarian language; Russian language

✉ **Prof. Elena Ivanova, DSc.**

Professor at the Department of Slavic Studies

Scopus Author ID: 56496302100

ORCID iD: 0000-0002-1604-0088

Web of Science Researcher ID: D-8060-2014

Author ID (ПИИЛ) – 623779

St. Petersburg State University

7/9, Universitetskaya nab.

199034 St. Petersburg, Russia

E-mail: e.y.ivanova@spbu.ru

✉ **Prof. Maxim Stamenov, DSc.**

Scopus Author ID: 6506932942

ORCID iD: 0000-0003-4907-533X

Institute for Bulgarian Language “Prof. L. Andreychin”

Bulgarian Academy of Sciences

52, Shipchenski prohod Blvd., bl. 17

1113 Sofia, Bulgaria

E-mail: maxstam@bas.bg